

Тетяна ПАВЛЮК,

ад'юнкт кафедри педагогіки та соціально-економічних дисциплін,
Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ ДО РОБОТИ З ПЕРСОНАЛОМ

Стаття представляє проблему формування професійної готовності до роботи з персоналом майбутніх офіцерів-прикордонників.

На підставі аналізу змісту поняття «професійна готовність до роботи з персоналом майбутніх офіцерів-прикордонників» та специфіки їх професійної діяльності, автор виокремив педагогічні умови щодо її формування, а саме: розвиток в майбутніх офіцерів-прикордонників умінь і навичок роботи з персоналом на основі контекстного навчання; відбір та структурування змісту навчальних дисциплін відповідно до завдань та особливостей роботи з персоналом у ДПСУ; активізація мотиваційно-ціннісного та рефлексивного ставлення майбутніх офіцерів-прикордонників до роботи з персоналом; підготовка науково-педагогічних працівників до навчання майбутніх офіцерів-прикордонників щодо формування умінь і навичок роботи з персоналом. Зазначено про результати педагогічного експерименту щодо перевірки ефективності педагогічних умов формування професійної готовності до роботи з персоналом майбутніх офіцерів-прикордонників.

Ключові слова: *професійна готовність, робота з персоналом, майбутні офіцери-прикордонники, педагогічні умови, педагогічні умови формування професійної готовності до роботи з персоналом майбутніх офіцерів-прикордонників, експериментальна перевірка.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Дотримання суверенітету України та цілісності її територіальних кордонів, протидія проявам зовнішньої агресії, посилюють актуальність проблеми реформування національної освітньої та виховної системи військовослужбовців, впровадження комплексу заходів щодо роботи з персоналом. Робота з персоналом є тією діяльністю, яку здійснюють усі органи управління та посадові особи всіх рівнів у прикордонному відомстві України. Згадана робота передбачає проведення

правових, організаційних, педагогічних, психологічних, інформаційних, культурно-просвітницьких та соціальних заходів, що дають змогу забезпечити відповідний рівень морально-психологічної готовності персоналу Державної прикордонної служби України щодо виконання оперативно-службових завдань за будь-яких умов обстановки.

Ефективна реалізація виховної роботи залежить від низки факторів, зокрема: удосконалення її змісту зі сторони командирів, начальників, військових педагогів і службовців усіх рівнів, а також суттєвого підвищення рівня дисциплінованості й освіченості особистості. У зв'язку із цим перед педагогічною наукою, командирами та їх заступниками по роботі з персоналом постають проблеми, вирішення яких потребує значного підвищення ефективності виконання функціональних обов'язків.

Аргументами щодо підвищення якості роботи з персоналом свідчать результати аналізу практики діяльності підрозділів Державної прикордонної служби України (надалі – ДПСУ). Зокрема, в органах і підрозділах несуть службу офіцери, котрі не мають достатнього рівня військово-педагогічної підготовки, мають серйозні прорахунки у навчанні та вихованні особового складу. Крім того, результати аналізу науково-педагогічних джерел свідчать про те, що досвід роботи з персоналом в органах і підрозділах ДПСУ вивчено й узагальнено недостатньо, а передовий досвід кращих підрозділів використовується неефективно, низьким є рівень інформаційного забезпечення цієї роботи.

Метою статті є обґрунтування змісту педагогічних умов щодо формування професійної готовності до роботи з персоналом майбутніх офіцерів-прикордонників та їх експериментальна перевірка.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Проблема формування і розвитку професійної готовності привертала увагу вітчизняних і зарубіжних учених.

Зокрема, в наукових працях В. Андрущенко, І. Беха, О. Дубасенюка, І. Зязюна, С. Карпенчука, М. Лещенка висвітлено положення щодо професійної підготовки майбутніх фахівців до виховної роботи. Аналіз праць Ю. Бабанського, В. Беспалька, Т. Габая, П. Гальперіна, Б. Гершунського, Б. Кедрова, Н. Кузьміної, Н. Селезньової, Н. Талізінної свідчить про вивчення проблеми формування готовності у професійній підготовці майбутніх фахівців. Сучасні українські дослідження представлені працями таких науковців, як І. Галушак (формування готовності до професійної діяльності майбутніх економістів), О. Гусак (формування психофізичної готовності військовослужбовців), Ю. Корнійчук (формування готовності майбутніх офіцерів до організації виховної діяльності з військовослужбовцями) тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження. Детальний аналіз сучасної психолого-педагогічної літератури засвідчив існування різноманітних тлумачень поняття «готовності до виконання діяльності», як то: наявність здібностей; синтез якостей особистості, які визначають її придатність до діяльності; знання про професію та практичні вміння і навички; якість особистості.

Аналіз науково-педагогічних джерел [4; 8; 10] дало можливість розкрити сутність поняття «професійна готовність майбутніх офіцерів-прикордонників до роботи з персоналом» – як властивість чи ознаку окремої особистості, а також концентрований показник діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників, міру їх професійних здібностей.

Сукупність професійних знань, умінь, навичок, здібностей, особистісного потенціалу щодо реалізації системи організаційних, морально-психологічних, інформаційних, педагогічних, правових, культурно-просвітницьких та військово-соціальних заходів, спрямованих на формування і розвиток у військовослужбовців-прикордонників професійно необхідних якостей, моральної самосвідомості, що має забезпечити високий рівень оперативно-службової діяльності, згуртованість військових колективів є професійною готовністю майбутніх офіцерів-прикордонників до роботи з персоналом є.

Необхідність пошуку шляхів вирішення проблеми формування професійної готовності до роботи з персоналом майбутніх офіцерів-прикордонників спонукає до виокремлення та обґрунтування відповідних педагогічних умов.

У процесі виділення та обґрунтування педагогічних умов формування професійної готовності до роботи з персоналом майбутніх офіцерів-прикордонників нами враховано специфіку і характер майбутньої професійної діяльності охоронців кордону, її структуру та зміст, а також існуючу практику вирішення цієї проблеми у сучасних науково-педагогічних дослідженнях [9].

Обґрунтування педагогічних умов формування професійної готовності до роботи з персоналом майбутніх офіцерів-прикордонників потребує аналізу змісту понять «умова» та «педагогічна умова». До прикладу, великий тлумачний словник, у визначенні поняття «умова» використовує такі суттєві ознаки: по-перше, це обставина, що дає змогу здійснювати, створювати що-небудь; по-друге, це обставини об'єктивної реальності, завдяки яким відбувається або здійснюється що-небудь; по-третє, це є правила, що стосуються тієї чи іншої сфери життя та забезпечують нормальне функціонування чого-небудь [1, с. 1506]. Отже, поняття «умова» є досить універсальним за своїм змістом, оскільки використовується дослідниками в контексті категорій та явищ, що потребують вивчення.

Відповідно до педагогічних умов, то теоретичний аналіз наукової літератури дозволив дійти висновку, що вони виступають як реалізація об'єктами навчання тих обставин, які є взаємопов'язаними та взаємоузгодженими між собою та спрямованими на розв'язання пріоритетної педагогічної мети [6; 9; 11; 12].

У проблемі формування професійної готовності до роботи з персоналом майбутніх офіцерів-прикордонників під педагогічними умовами слід розуміти ті умови, які свідомо реалізуються в освітньому процесі та забезпечують одержання ефективного запланованого результату.

Узагальнений аналіз наукових педагогічних праць із проблеми формування готовності фахівців різних галузей та реалізації роботи з персоналом дозволяють нам стверджувати, що основними педагогічними умовами формування професійної готовності до роботи з персоналом майбутніх офіцерів-прикордонників є: розвиток в майбутніх офіцерів-прикордонників умінь і навичок роботи з персоналом на основі контекстного навчання; відбір та структурування змісту навчальних дисциплін відповідно до завдань та особливостей роботи з персоналом у ДПСУ; активізація мотиваційно-ціннісного та рефлексивного ставлення майбутніх офіцерів-прикордонників до роботи з персоналом; підготовка науково-педагогічних працівників до навчання майбутніх офіцерів-прикордонників щодо формування умінь і навичок роботи з персоналом.

Щодо першої педагогічної умови (розвиток в майбутніх офіцерів-прикордонників умінь і навичок роботи з персоналом на основі контекстного навчання), то з-поміж інноваційних технологій, що сприяють розвитку умінь та навичок роботи з персоналом майбутніх офіцерів-прикордонників досить продуктивним є контекстне навчання. Проблема впровадження контекстного підходу була у центрі уваги наукових праць таких дослідників, як А. Вербицький [2], І. Демченко [3], В. Желанова [5], В. Левківський [7], С. Скворцова [14] та ін. Однак, на наш погляд, недостатньо досліджені окремі теоретичні та практичні питання впровадження контекстного навчання в процес формування професійної готовності до роботи з персоналом майбутніх офіцерів-прикордонників.

Виконання педагогічної умови щодо розвитку в майбутніх офіцерів-прикордонників умінь і навичок роботи з персоналом на основі контекстного навчання можливе на основі такого виду діяльності як квазіпрофесійна діяльність. Тобто науково-педагогічні працівники в аудиторних умовах здійснюють моделювання обставин, змісту та динаміки реальної професійної ситуації у роботі з персоналом прикордонного відомства. Моделювання квазіпрофесійної діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників можливе

завдяки проведенню ділових та рольових ігор, використанню кейс-технології, моделювання реальних проблемних ситуацій, застосуванню контекстуалізованих діалогів, проведенню інформаційних та інтерактивних лекцій, диспутів та дебатів тощо.

Другою педагогічною умовою є відбір та структурування змісту навчальних дисциплін відповідно до завдань та особливостей роботи з персоналом у ДПСУ.

Сучасний період розвитку українського суспільства впливає на переосмислення підходів до реалізації роботи з персоналом в органах охорони державного кордону. Застарілі інтерпретації змісту відповідних дисциплін, не сприяють формуванню професійної готовності до роботи з персоналом майбутніх офіцерів-прикордонників. У зв'язку із цим процесу структурування навчального матеріалу відводиться одне з головних місць.

Процедуру відбору та структурування навчальних дисциплін відповідно до завдань та особливостей роботи з персоналом у Державній прикордонній службі України (надалі – ДПСУ) можна виділити декілька важливих аспектів, зокрема: складність створення логічної несуперечливої інформаційної системи за окремими дисциплінами; недовговічність існування згаданої системи, що пояснюється появою нових наукових знань, їх безперервним розвитком, що спричиняє трансформацію побудованої системи; необхідність подолання відповідної соціальної статичності освіти.

Аналіз наукових досліджень щодо підходів стосовно структурування змісту освіти свідчать, що вчені по-різному тлумачать сутність процедури структурування [15]. Питання структурування змісту навчальних дисциплін досліджували також такі сучасні вітчизняні науковці як П. Сікорський [13], А. Сохор [15] та багато інших.

Врахування існуючих тенденцій щодо відбору та структурування змісту навчальних дисциплін сприяло виділенню таких підходів: емпіричного (враховує особистий досвід спілкування та варіативність та теоретичного (новий навчальний матеріал для суб'єктів учіння).

З метою формування професійної готовності до роботи з персоналом майбутніх офіцерів-прикордонників, необхідно зібрати розрізнені та хаотичні знання, пов'язані із зазначеною роботою, тобто здійснювати удосконалення змісту відповідних навчальних дисциплін («Кадровий менеджмент», «Корпоративна культура», «Педагогіка», «Соціологія», «Морально-психологічне забезпечення професійної діяльності» тощо) шляхом уточнення їх нормативної частини, розширення національно-регіонального компоненту, використання резервів додаткової та факультативної частини змісту цих навчальних дисциплін.

У запропонованому дослідженні структурування змісту навчальних дисциплін досягається за рахунок адекватного відображення цілей освітньої діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників. Під адекватністю слід розуміти включення у зміст навчальних дисциплін знань, умінь і навичок, що забезпечують соціально-професійну адаптацію випускника-прикордонника, а також формування його професійної готовності до роботи з персоналом.

Відбір та структурування навчальних дисциплін відповідно до завдань та особливостей роботи з персоналом у прикордонному відомстві передбачає виділення в кожній темі ключових інформаційних елементів.

Таким чином, відбір та структурування змісту навчальних дисциплін відповідно до завдань та особливостей роботи з персоналом необхідно проводити на основі виокремлення дидактичних одиниць, розташування цих одиниць за рангами та функціональним змістом (ідеї, поняття, закони, принципи тощо).

Змістом третьої педагогічної умови є активізація мотиваційно-ціннісного та рефлексивного ставлення майбутніх офіцерів-прикордонників до роботи з персоналом.

Мотиваційно-ціннісне ставлення майбутніх офіцерів-прикордонників до роботи з персоналом передбачає активізацію потреб, інтересів й мотивів професійної діяльності; загальнолюдських та професійно-особистісних цінностей; ціннісне ставлення до нововведень у роботі з персоналом, до

конструювання відповідного процесу; а також мотиваційну готовність майбутнього офіцера-прикордонника до здійснення власної професійної діяльності, зокрема роботи з персоналом. Свідченням активізації мотиваційно-ціннісного ставлення до роботи з персоналом є наявність стійких мотивів і професійно-ціннісних орієнтацій, які забезпечують цілеспрямоване оволодіння зазначеною діяльністю.

Рефлексивне ставлення курсантів-прикордонників виступає як здатність до рефлексії професійної діяльності, до здійснення самоконтролю та професійної самооцінки, сформованість вмінь в майбутніх офіцерів-прикордонників щодо прогнозування; наявність рефлексивної позиції щодо усвідомлення себе відповідним офіцером.

Четвертою педагогічною умовою є підготовка науково-педагогічних працівників до навчання майбутніх офіцерів-прикордонників щодо формування умінь і навичок роботи з персоналом.

Враховуючи особливості професійної діяльності майбутніх офіцерів-прикордонників та вимоги до роботи з персоналом у прикордонному відомстві, пропонуємо акцентувати увагу на підготовці представників науково-педагогічного складу до навчання майбутніх офіцерів-прикордонників щодо формування умінь і навичок роботи з персоналом.

Фахівці у галузі філософії, естетики, культурології, психології та педагогіки займаються вивченням проблеми підвищення рівня педагогічної майстерності, яка є виявом оптимального рівня педагогічної діяльності. Варто зауважити, що професіоналізм лежить в основі педагогічної майстерності.

Таким чином, з урахуванням наукових доробок, присвячених проблемі підвищення рівня професіоналізму та професійної майстерності, нами виділено такі вимоги щодо підготовки науково-педагогічних працівників навчання майбутніх офіцерів-прикордонників щодо формування умінь і навичок роботи з персоналом: сформованість професійної компетентності, наявність системи професійних та духовних цінностей; високий рівень вмінь щодо використання професійних засобів та технологій (інноваційних технологій, методик,

приймів, методів); високий рівень володіння психолого-педагогічними та фаховими знаннями; розвиненість професійного мислення; здійснення постійного наукового пошуку; систематичне поповнення фахових знань тощо.

Реалізація педагогічної умови щодо підготовки науково-педагогічних працівників до навчання майбутніх офіцерів-прикордонників щодо формування умінь і навичок роботи з персоналом можлива завдяки самоусвідомленню викладачами значущості педагогічної самоосвіти та самовиховання; увага професійному самовдосконаленню; створення програми професійного самовдосконалення та планування заходів її реалізації; практична діяльність щодо вирішення поставлених завдань самовдосконалення; самоконтроль та самокорекція.

Таким чином, поданий вище зміст педагогічних умов, спрямований на формування високого рівня професійної готовності до роботи з персоналом майбутніх офіцерів-прикордонників.

З метою перевірки ефективності обґрунтованих педагогічних умов було проведено формувальний етап педагогічного експерименту. Отримані результати свідчать про те, що зміни в експериментальній групі, на відміну від контрольної групи, відбулись за рахунок реалізації в освітньому процесі обґрунтованих і реалізованих педагогічних умов. Засобами математичної статистики підтверджено, що розподіли курсантів контрольних та експериментальних груп за рівнями сформованості професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до роботи з персоналом за спроектованими критеріями (мотиваційним, діяльнісним, когнітивним, особистісним та рефлексивним) відрізняються між собою на рівні статистичної значущості $p \leq 0,05$, тобто надійність оцінок не менша 95 %. Математичні розрахунки здійснено на основі критерію Колмогорова-Смирнова, за дотримання усіх відповідних вимог.

За підсумками експериментального дослідження, необхідно зазначити, що отримані показники не можна віднести тільки на рахунок експериментальних заходів. Це є результат освітнього процесу у закладі вищої

освіти. Педагогічний експеримент виявився додатковим значущим чинником, що сприяв більш успішному процесу формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до роботи з персоналом.

Висновки. Таким чином, визначення педагогічних умов формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до роботи з персоналом дало змогу перейти до експериментальних заходів в реальних умовах навчальної діяльності – реалізації і впровадження обґрунтованих педагогічних умов.

Перспективи подальших досліджень. Подальшими перспективними напрямами наукових досліджень може бути аналіз проблем, що ускладнюють реалізацію процес формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до роботи з персоналом; аналіз навчально-матеріальної бази, покликаної забезпечити відповідний процес тощо.

Список використаної літератури

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К. ; Ірпінь : ВТФ, «Перун», 2009. 1736 с.
2. Вербицький А. А. Компетентностный подход и теория контекстного обучения. М. : ИЦ ПКПС. 2004. 84 с.
3. Демченко І. І. Алгоритм квазіпрофесійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів до роботи в умовах інклюзивної освіти. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2013. № 45. С. 40–49.
4. Дьяченко М. И., Кандилович Л. А. Психологическая проблема готовности к деятельности. Минск : БГУ, 1976.
5. Желанова В. В. Динаміка середовище утворення в технології контекстного навчання майбутнього вчителя початкових класів. *Педагогічний процес: теорія і практика: Збірник наукових праць*. Київ: ТОВ «Видавниче підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС», 2014. Вип 4. С. 27–32.
6. Кузьмина Н. В. Системный подход в педагогическом исследовании : Методология педагогических исследований. М. : НИИ ОП, 1980. 105 с.
7. Левківський М. В. Нові навчальні технології. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 1999. № 3. С. 14 –18.
8. Линенко А. Ф. Готовність майбутнього вчителя до педагогічної діяльності. *Педагогіка і психологія*. № 1, 1995, С. 125–132.
9. Михайліченко І. В. Педагогічні умови формування професійної культури працівників органів внутрішніх справ : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04. Кіровоград, 2004. 20 с.
10. Пелех Ю. В. Дослідження впливу аксіологічної константи на розвиток особистості майбутнього педагога у працях зарубіжних учених. *Збірник наукових*

праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». 2011. № 3. С. 153–156. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpkhist_2011_3_34

11. Пожидаєв А. О. Формування організаторських здібностей курсантів у позанавчальній діяльності вищого навчального закладу системи МВС України : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07. Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2010. 21 с.

12. Радванський А. І. Педагогічні умови формування лінгвосціокультурної компетентності майбутніх офіцерів-правоохоронців. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : збірники наукових праць НТУ «ХПИ»*. 2010. № 27. С. 201–207.

13. Сікорський П. І. Кредитно-модульна технологія навчання : навч. посіб. К. : Вид-во Європ. ун-ту, 2004. 127 с.

14. Скворцова С. О. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя на засадах контекстного навчання. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: зб. наук. праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. Умань, 2010. Випуск 35. С. 66–71.

15. Сохор А. М. Логическая структура учебного материала. Вопросы дидактического анализа / под ред. М. А. Данилова. М. : Педагогика, 1974. 192 с.

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор, Діденко О. В.

Павлюк Т. Г. Экспериментальная проверка результативности педагогических условий формирования профессиональной готовности будущих офицеров-пограничников к работе с персоналом

Статья представляет проблему формирования профессиональной готовности к работе с персоналом будущих офицеров-пограничников.

На основании анализа содержания понятия «профессиональная готовность к работе с персоналом будущих офицеров-пограничников» и специфики их профессиональной деятельности, автор выделил педагогические условия для ее формирования, а именно: развитие у будущих офицеров-пограничников умений и навыков работы с персоналом на основе контекстного обучения; отбор и структурирование содержания учебных дисциплин в соответствии с задачами и особенностями работы с персоналом в ГПСУ; активизация мотивационно-ценностного и рефлексивного отношения будущих офицеров-пограничников к работе с персоналом; подготовка научно-педагогических работников к обучению будущих офицеров-пограничников по формированию умений и навыков работы с персоналом. Указано результаты педагогического эксперимента по проверке эффективности педагогических условий формирования профессиональной готовности к работе с персоналом будущих офицеров-пограничников.

Ключевые слова: профессиональная готовность, работа с персоналом, будущие офицеры-пограничники, педагогические условия, педагогические условия формирования профессиональной готовности к работе с персоналом будущих офицеров-пограничников, экспериментальная проверка.

Pavlyuk T. Experimental Examination of Performance of Pedagogical Conditions for Formation of Professional Readiness of Future Officers-Borders to Work With Personnel

The article presents the problem of formation of professional readiness for work with personnel of future officers-border guards.

Compliance with the sovereignty of Ukraine and the integrity of its territorial borders, counteracting the manifestations of external aggression, increase the urgency of the problem of reforming the national educational and educational system of servicemen, implementation of a complex of measures for work with personnel. Work with personnel is the activity that is carried out by all authorities and officials of all levels at the border guard office of Ukraine. The said work involves carrying out legal, organizational, pedagogical, psychological, informational, cultural, educational and social activities that enable to provide the appropriate level of moral and psychological readiness of the personnel of the State Border Guard Service of Ukraine in performing operational and service tasks under any circumstances.

Based on the analysis of the content of the concept of “professional readiness to work with the personnel of future officers-border guards’ and the specifics of their professional activities, the author highlighted the pedagogical conditions for its formation, namely: the development of skills and abilities of working with personnel on the basis of contextual education in future officers-border guards ; Selection and structuring of the contents of educational disciplines in accordance with the tasks and specifics of work with personnel in the SBGS; activating the motivational-value and reflexive attitude of future border guards officers to work with personnel; preparation of scientific and pedagogical workers for the training of future officers-border guards in the formation of skills and skills of personnel. The results of the pedagogical experiment on checking the effectiveness of the pedagogical conditions for the formation of professional readiness for work with the personnel of future officers-border guards are noted.

According to the results of an experimental study, it should be noted that the obtained indicators cannot be attributed only to the expense of experimental measures. This is the result of an educational process at an institution of higher education. The pedagogical experiment proved to be an additional significant factor contributing to a more successful process of forming the professional readiness of future border guard’s officers to work with personnel.

Thus, the definition of the pedagogical conditions for the formation of the professional readiness of future officers-border guards to work with the personnel made it possible to move to experimental activities in the real conditions of educational activities - implementation and implementation of sound pedagogical conditions.

Key words: *professional readiness, work with personnel, future officers-border guards, pedagogical conditions, pedagogical conditions for formation of professional readiness for work with personnel of future officers-border guards, experimental verification.*